

O ALEMÁN AUSTRIACO NA UNIÓN EUROPEA¹

Heidemarie Markhardt

Viena

heidemarie.markhardt@aon.at

[Recibido 3-11-09; aceptado 20-01-10]

1. Introducción

Basicamente, a situación do alemán austríaco pode caracterizarse do seguinte xeito:

- 1) O alemán austríaco está considerado, en xeral, como algo ridículo, problemático ou, cando menos, gracioso e encantador.
- 2) O alemán austríaco adoita estar reducido (sobre todo polos mesmos austríacos, que non teñen conciencia de moitas das súas características lingüísticas) ao ámbito culinario, aparentemente tan importante para a identidade austríaca.
- 3) No entanto, é xustamente no contexto internacional onde se manifestan as diferenzas entre o alemán de Alemaña e o de Austria, que requiren medidas como pode ser a “neutralización” da tradución alemá de tratados internacionais. Finalmente, estas diferenzas tamén son a razón pola que Austria, ao adherirse á Unión Europea (que non é unha organización internacional senón unha entidade supranacional) considerou importante incluír o chamado “Protocolo número 10”, mediante o cal, por así dicilo, declarou 23 termos de alimentación e agricultura “monumentos nacionais”.

Eu mesma, como austríaca, nunca reflexionara sobre a miña “lingua materna” ou sobre “austriacismos” (do alemán “Austriazismus”, termo técnico para unha palabra austríaca). Fun a primeira austríaca en conseguir realizar prácticas no Servizo de Tradución da Comisión Europea no ano 1993 (antes da adhesión de Austria), mais a miña verdadeira ambición de traducir textos da UE no servizo de tradución máis grande do mundo non chegou a materializarse. Como me informou daquela o coordinador para o idioma alemán da Comisión Europea, o Servizo de Tradución considerou moi probable que

---

¹ Tradución ó galego de Marta Estévez Grossi

a adhesión de Austria puidese carrexar problemas lingüísticos; díxome que como “preparación lingüística” a miña tarefa sería compilar “unha lista de termos austríacos”. A súa idea básica era que a tradución de textos de orixe austríaca podería causar problemas aos tradutores que ata entón só tiñan que enfrontarse á terminoloxía usual en Alemaña. A pesar da miña falta inicial de comprensión, comecei a dedicarme á telemática. As preguntas concretas que me facían os tradutores de textos de ou sobre Austria na biblioteca do Servizo de Tradución onde eu traballaba (antes da adhesión austríaca) amosáronme que o problema non era meramente teórico. Como exemplo podo salientar unha ocasión na que un desconcertado tradutor inglés procuraba, coa axuda dunha alemá especializada na terminoloxía, o significado da palabra austríaca “Karenzurlaubsgeld” (“Erziehungsgeld” en Alemaña, que é unha axuda familiar por maternidade). Noutra ocasión, un alemán tivo que traducir un texto sobre Austria escrito en inglés que non sabía que en Austria ao “Vienna City Council” se lle chama “Gemeinderat”. Tampouco era obvio para os non iniciados que en Austria “Landhaus” (cuxa tradución literal é “casa de campo”) non fai referencia á mansión privada dun político no campo, senón á sede dun goberno provincial.

Ao rematar o período de prácticas puiden entregarlle ao Servizo de Tradución un glosario duns mil cincocentos termos administrativos e legais (Markhardt 1993: *Ausdrücke des öffentlichen Bereichs in Österreich*, Unité de Terminologie – Unité de Coordination Linguistique, Bruxelas).

A segunda vez que estiven en contacto co tema, foi na elaboración dunha tese doutoral de lingüística aprobada polo Instituto de Lingüística Aplicada da Universidade de Viena (publicada: Markhardt 2005).

2. A cuestión do “alemán austríaco”. Dous enfoques lingüísticos: o monocéntrico e o pluricéntrico

En primeiro lugar, cómpre analizar a cuestión da existencia ou non dunha linguaxe austríaca estándar (non dialectal) dende o punto de vista lingüístico. En xeral, distínguese entre o enfoque monocéntrico e o pluricéntrico.

1) O enfoque monocéntrico (por exemplo Scheuringer 1996) postula que só hai un idioma alemán con “desviacións” rexionais denominados “helvetismos” en Suíza e “austriacismos” en Austria. Segundo este enfoque, sacrosanto durante moito tempo, o alemán de Alemaña considerábase a norma debido á súa situación central e ao feito de que este país ten un número máis elevado de habitantes e, consecuentemente, de falantes. Os representantes deste postulado denominaban ao alemán de Alemaña “Binnendeutsch” (alemán interior). O alemán das rexións de fala alemá de Bélxica, Luxemburgo, Alsacia e Lorena, Suíza, Tirol do Sur e Austria cualificábase de “Randdeutsch” (alemán periférico).

2) Segundo un segundo enfoque lingüístico máis moderno (por exemplo Ammon 1995, Clyne 1995, Muhr 1997, de Cillia 1998), o alemán é un idioma

pluricéntrico (como por exemplo o inglés, o francés ou o español), é dicir, un idioma que ten varios centros de desenvolvemento lingüístico. Tal centro pode ser un estado (por exemplo Alemaña, Suíza, Austria), e en cada un deles desenvólvese unha “variedade estatal”. O primeiro en aplicar o concepto de pluricentricidade ao idioma alemán foi Michal Clyne, australiano con raíces austríacas, en 1984 na súa publicación “Language and Society in the German Speaking Countries”. Nos últimos anos, este termo popularizouse moito na lingüística e xermanística. O lingüista alemán Ulrich Ammon creou unha terminoloxía e tipoloxía para as variedades do idioma alemán na súa obra *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. (Ammon 1995). Tamén introduciu os termos “Deutschlandismus” (“alemañismo”) ou “Teutonismus” (“teutonismo”) para as palabras que só se empregan en Alemaña (e non en Suíza ou Austria). Segundo este enfoque, o alemán austríaco estándar (non dialectal) é, basicamente, equivalente ao alemán estándar de Alemaña. No entanto, prodúcese “asimetrías” entre as variedades dos idiomas pluricéntricos, é dicir, tanto as diferentes variedades do idioma como os lugares nos que se falan teñen un status distinto a nivel internacional. A terminoloxía da pluricentricidade distingue entre “estados dominantes” e “outros estados”. No caso do alemán, Alemaña sería, segundo esta teoría, o “estado dominante” e Austria o “outro estado”.

A día de hoxe, este concepto de pluricentricidade non se manifesta na política lingüística de Austria, que se limita á publicación dun dicionario co nome de *Österreichisches Wörterbuch* (publicado por primeira vez en 1951).

Precisamente despois da adhesión de Austria á UE (1995) intensificáronse os intentos de codificar e describir o alemán austríaco, sobre todo debido a unha maior concienciación no tocante ás diferenzas.

3. O Protocolo número 10: ¿trunfo da política lingüística austríaca?

Durante moito tempo, o asunto do “alemán austríaco” só se discutía en círculos científicos; mais na fase que precedeu á adhesión de Austria á Unión Europea, converteuse nun tema de interese xeral (Markhardt 2005:154-157). Para disipar as sospeitas sobre unha posible anexión lingüística, fixouse o Protocolo número 10 a partir dunha proposta do Ministerio de Saúde en abril de 1994.

A tradución ao galego do Protocolo número 10 é a seguinte:

O Protocolo número 10 sobre a utilización de termos austríacos do idioma alemán no marco da Unión Europea.

No marco da Unión Europea aplícase o seguinte:

1. Os termos austríacos do idioma alemán contidos no ordenamento xurídico austríaco e citados no anexo deste Protocolo teñen o mesmo status e o mesmo efecto legal que os termos correspondentes empregados en Alemaña.

2. Na versión alemá de novos actos comunitarios, engadiranse aos termos empregados en Alemaña os termos austríacos citados no anexo na súa debida forma.

Anexo

Austria	Boletín oficial das Comunidades Europeas	Explicación en galego
Beiried	Roastbeef	tipo de carne de vacún
Eierschwammerl	Pfifferlinge	cantarelas
Erdäpfel	Kartoffeln	patacas
Faschiertes	Hackfleisch	carne picada
Fisolen	Grüne Bohnen	fabas verdes
Grammeln	Grieben	xurelos
Hüferl	Hüfte	lombo
Karfiol	Blumenkohl	coliflor
Kohlsprossen	Rosenkohl	col de Bruxelas
Kren	Meerrettich	ravo
Lungenbraten	Filet	solombo de boi
Marillen	Aprikosen	albaricoques
Melanzani	Aubergine	berenxena
Nuß	Kugel	corte redondo de carne de boi
Obers	Sahne	nata
Paradeiser	Tomaten	tomates
Powidl	Pflaumenmus	tipo de marmelada de ameixas
Ribisel	Johannisbeeren	grosellas
Schlögel	Keule	pata de porco
Topfen	Quark	requeixo
Vogersalat	Feldsalat	herba dos cóngos
Weichseln	Sauerkirschen	guindas

Este Protocolo formou parte do Tratado de Adhesión de Austria. As 23 palabras non foron escollidas por lingüistas. O goberno austríaco xustificou o feito de escoller precisamente estes termos polo “carácter oficial” das palabras en Austria que se podía comprobar mediante textos xurídicos (é dicir, que figuraban en leis ou decretos austríacos anteriores á adhesión). Os responsables austríacos describírono como a “solución maximalista” (Markhardt 2005:165).

Orixe e motivación do Protocolo número 10

No marco da miña tese doutoral, investiguei a orixe do Protocolo e a motivación que levou aos políticos austríacos a incorporar este anexo, bastante curioso, ao Tratado de Adhesión. En resumo, podería dicirse que non se trataba dun acto de política lingüística, senón dun acto simbólico de protección da identidade austríaca xa que, en vésperas do referendo sobre a adhesión, un dos meirandes medos da poboación era a perda da súa identidade (véxase tamén Wodak et al. 1998). Por conseguinte, é pouco sorprendente que o lema da campaña promocional para a adhesión de Austria á Unión Europea fose “Erdäpfel-salat bleibt Erdäpfelsalat” (“a ensalada de patacas seguirá a ser ensalada de patacas”). Así, antes do referendo podía lerse non anuncios dos xornais austríacos ou en grandes carteis cousas tales como: “Erdäpfelsalat: o prato preferido dos vieneses, de orixe norteamericano, continuaría a denominarse Erdäpfelsalat e non se deberá chamar Kartoffelsalat. Este é un dos moitos privilexios que Austria conseguiu, loitando nas negociacións de adhesión coa UE”.

Como se aplica o Protocolo nos servizos de tradución da UE?

As 23 palabras austríacas mencionadas deben engadirse mediante unha barra (/) ao equivalente alemán: *Kartoffeln/Erdäpfeln* ou *Hackfleisch/Faschiertes*. Debe facerse fincapé en que este proceso só se aplica aos textos xurídicos (regulamentos, directivas da UE), pero paradoxalmente, non en textos xerais como, por exemplo, un folleto sobre a agricultura da UE. Isto significa tamén que todos os restantes termos austríacos da linguaxe agrícola, xurídica e administrativa non se inclúen nunca na versión alemá dos textos da UE (Markhardt 2005:185-190).

Porén, o goberno austríaco celebrou o anexo deste Protocolo como un trunfo da política lingüística austríaca, xa que era a primeira vez na historia que se lle concedera o mesmo status a termos austríacos e alemáns nun documento de carácter oficial. Por outra banda, o Protocolo era ridiculizado na prensa austríaca e internacional.

4. Resultado dun estudo en catro servizos de tradución/interpretación da UE

A continuación gustárame resumir moi brevemente os resultados dun estudo que realicei no Servizo de Tradución da Comisión Europea, o Servizo de Tradución do Comité Económico e Social, así como tamén con intérpretes do Servizo Común de Interpretación de Conferencias e o do Parlamento Europeo mediante unha serie de cuestionarios e entrevistas en torno ao ano 2000 (Markhardt 2005:211-289).

Para expresalo dun xeito moi simplificado, os intérpretes e tradutores perciben a existencia de variedades dos idiomas francés, neerlandés e alemán no

seu traballo notando, de maneira máis pronunciada, a variedade do alemán austríaco. En canto á pregunta sobre os “austriacismos”, asócianos espontaneamente aos “termos culinarios” e son precisamente estes termos os que desempeñan un papel importante para a construción da identidade austríaca. A cuestión sobre os “teutonismos”, é dicir, termos específicos de Alemaña, esperta incompreensión ou estrañeza, ao igual que as preguntas sobre a pluricentricidade, que demostran que os intérpretes e tradutores da UE consideran a variedade do estado máis grande como o idioma estándar ou non dialectal. O alemán austríaco percíbese como máis complicado, pero en todos os outros aspectos correspóndese aos clichés que aparecen na promoción e publicidade do turismo (din, por exemplo, que o alemán austríaco é musical, simpático, encantador, barroco e divertido). Mais a eles, e isto tamén inclúe aos traballadores austríacos das institucións da UE, non lles agrada demasiado a idea de utilizar activamente esta variedade simpática e encantadora. A maioría reconece ter problemas canto teñen que facer fronte pasivamente a esta variedade no léxico ou no acento dos oradores austríacos. En poucas palabras, poderíase dicir que a maior parte das persoas que encheron o cuestionario teñen un enfoque monocéntrico. Non obstante, neste contexto debe apreciarse que, como dixen anteriormente, incluso a maioría da poboación austríaca non é consciente do concepto de pluricentricidade, considerando en moitas ocasións que o idioma que falan e escriben é un “dialecto” e non un estándar equivalente ao alemán de Alemaña. Pódese concluír indicando que esta cuestión da xermanística case non ten repercusións na práctica, nin no ámbito de expertos tales como os tradutores e intérpretes, nin a nivel dos falantes afectados.

5. Conclusión

A política lingüística oficial da UE non se dedica á cuestión da pluricentricidade e, no futuro, atribuiráselle incluso menos importancia ao factor do „idioma pluricéntrico“ (no sentido de que por “centro de desenvolvemento lingüístico” se entende un estado). Por un lado, as “variedades estatais“ non teñen cabida na concepción dunha Europa de rexións e polo outro, como consecuencia da desaparición de fronteiras estatais (tanto das fronteiras físicas como das legais), o concepto “estado“ está a cambiar en Europa. Debido ao desmantelamento das institucións e das actas xurídicas específicas dos estados membros da UE, aparece a cuestión de se a linguaxe xurídica e administrativa austríaca se fará obsoleta ou vai desaparecer completamente, mais como xa se observou na práctica, tras catorce anos de pertenza á UE, algúns austriacismos pérdense mentres que outros continúan a crearse, de maneira inconsciente, polos austríacos.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- AMMON, U. 1995. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten. de Gruyter, Berlin.
- CLYNE, M. 1995. The German Language in a Changing Europe. CUP, Cambridge.
- DE CILLIA, R. 1998. Burenwurscht bleibt Burenwurscht. Sprachenpolitik und gesellschaftliche Mehrsprachigkeit in Österreich. Drava, Klagenfurt.
- EBNER, J. 1998. Duden: Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des Österreichischen Deutsch, 3., vollst. überarb. Aufl. (Duden-Taschenbücher, Bd. 8). Bibliographisches Institut, Mannheim.
- MARKHARDT, H. 1993. Ausdrücke des öffentlichen Bereichs in Österreich (Unité de Terminologie – Unité de Coordination Linguistique, SdT), documento interno, Bruselas.
- MARKHARDT, H. 2005. Das Österreichische Deutsch im Rahmen der Europäischen Union, Peter Lang, Frankfurt am Main.
- MARKHARDT, H. 2006. Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- MARKHARDT, H. 2006a. 10 Jahre „Austriazismenprotokoll“ in der EU: Wirkung und Nichtwirkung – Chancen und Herausforderungen. En MUHR, R./SELLNER, M. (ed.). Zehn Jahre Forschung zum Österreichischen Deutsch: 1995-2005. Eine Bilanz. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2006:11-38.
- MUHR, R. 1995. Grammatische und pragmatische Merkmale des Österreichischen Deutsch. En MUHR, R. / SCHRODT, R. / WIESINGER, P. (ed.) Österreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische und sprachpolitische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen. Hölder-Pichler-Tempsky, Viena. 1995: 208-234.
- MUHR, R. 1997. Zur Terminologie und Methode der Beschreibung plurizentrischer Sprachen und deren Varietät am Beispiel des Deutsch. En MUHR, R./SCHRODT (ed.) Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa: empirische Analysen, Viena, 1997:40-60.
- ÖSTERREICHISCHES WÖRTERBUCH 2006, 40. Auflage, öbv / hpt, Viena.
- PROTOCOLO NÚMERO 10: Protokoll Nr. 10 über die Verwendung österreichischer Ausdrücke der deutschen Sprache im Rahmen der Europäischen Union. Anhang zur Beitrittsakte zum österreichischen Beitritt zur EG. En Tratado de Adhesión: EU-Beitrittsvertrag, BGBl. 1995/45:2544.
- SCHOURINGER, H. 1996. Das Deutsche als pluriareale Sprache: Ein Beitrag gegen staatlich begrenzte Horizonte in der Diskussion um die deutsche Sprache in Österreich. En Unterrichtspraxis/Teaching German. Zeitschrift des amerikanischen Deutschlehrerverbandes 2/96, p. 147-154.

- WIESINGER, P. 1998. Die Beurteilung der standardsprachlichen Varianten und Varietäten der deutschen Sprache und das Problem von Sprache und Identität. IN: Das multikulturelle Europa. Akten der XXIV. Tagung deutsch-italienischer Studien. Meran. 1998: 233-261.
- WODAK, R./De Cillia, R./REISIGL, M./LIEBHART, K./HOFSTÄTTER, K./KARGL, M. 1998. Zur diskursiven Konstruktion nationaler Identität, Suhrkamp, Frankfurt am Main.